

ATATÜRK'ÜN BİLİNMEYEN BİR MEKTUBU

Yrd.Doç.Dr.Abdullah İLGAZİ*

Mustafa Kemal Atatürk, gerek Kurtuluş Savaşı sırasında gerekse Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra çok sayıda yurt gezisine çıkmış ve büyük önem verdiği bu gezileri yaşamı boyunca sürdürmüştür¹. Amaçları ve gerçekleştikleri tarihler dikkate alındığında bu geziler genel olarak Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemi gezileri olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi içinde önemli bir yere sahip olan bu gezilerin ciddi bir şekilde araştırılması ve incelenmesi; ortaya çıkacak sonuçların ilgililerin bilgisine sunulması gerekmektedir.

1923'ten önce ya da diğer bir ifadeyle Kurtuluş Savaşı sırasında yapılan gezilerin amacı, bir yandan Türk halkını yaşanan büyük sıkıntılardan ve karanlık gelecekte haberdar etmek; diğer yandan yapılması gerekenler konusunda gerekli tedbirleri alarak, onları verilecek olan zor ama onurlu ulusal mücadeleye hazırlamak olarak özetlenebilir. 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan, bir süre sonra sivil nitelikli olarak devam eden ve etkileri bakımından bütün Anadolu'yu içine alan bu geziler, O'nun Samsun'a çıkışı ya da gönderilişini sağlayan resmi görevinin tamamen dışında kalmış ve çok önceleri zihninde tasarladığı bir sistemi adım adım gerçekleştirmeye yönelmiştir.² Atatürk'ün bu konuyla ilgili sözleri aşağıdaki şekildedir:

“...Bu önemli kararın bütün gereklerini ve zorunluluklarını ilk gününde açıklamak ve söylemek elbette yerinde olmazdı. Uygulamayı bir takım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmaya çalışmak gerekiyordu. Nitekim öyle olmuştur. Ancak dokuz yılda yaptıklarımız bir mantık dizisiyle

* Gazi Osman Paşa Ün.Fen Edebiyat Fak. Tarih Böl.

¹ Bkz. Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ank.1975; N.Onat, *Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, İst.1984.

² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Cilt:I, Ank.1989, s.19.

düşünülrse, ilk günden bugüne dek izlediğimiz genel gidişin, ilk kararın çizdiği çizgiden ve yöneldiği amaçtan hiç ayrılmamış olduğu kendiliğinden anlaşılır.”³

1923'ten sonra başlayan, yaşamı boyunca devam eden ve devlet başkanı sıfatıyla gerçekleştirdiği gezilerin amacı ise, büyük sıkıntılar sonucu kurulan Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin bir an önce kurumlaşmasını tamamlayarak, çağdaşlaşma yolunda hızla ilerlemesini sağlamaktır. Halkın ihtiyaçlarını yerinde tespit ederek görüş alışverişinde bulunmak ve yapacağı devrimlerin altyapısını oluşturarak benimsenmesini hızlandırmak bu gezilerin öne çıkan en önemli yönleridir. Atatürk ilke ve inkılaplarının bütün dünyada hayretle karşılanacak kadar kısa bir sürede benimsenmesi ve uygulanmasının temelinde bu yatmaktadır. Büyük önder Atatürk'ün bu yönünün de mutlaka araştırılması ve elde edilen sonuçların dikkate alınması gerekmektedir.

Bu yazıda, örnek devlet adamı olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt gezilerinin birinde yaptığı inceleme ve denetimler sırasında karşılaştığı önemli bir sorunu çözmek için ortaya koyduğu tutum ve konuyla ilgili yazmış olduğu bir mektup üzerinde duracağız. 1924 yılı sonbaharında gerçekleşen ve Karadeniz Bölgesi'ni kapsayan bir yurt gezisinde yazılan bu mektup, O'nun üstün devlet adamı özelliğini ortaya koymak bakımından önemlidir. 24 Eylül 1924 tarihinde Reis-i Cumhur Mustafa Kemal Atatürk tarafından Başvekil İsmet Paşa'ya hitaben yazılan mektup, yeni harflerle ve sadeleştirilmemiş haliyle aynen şöyledir:⁴

Tokat

26/27 Eylül 1340

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine

Tokat'da bulunduğum bir gün zarfında hükümetin bütün şubât idaresi bilhassa muhacirîn işleri ile yakından meşgul oldum. Burada muhacirîn vaziyeti şöyledir.

Muhacirlere henüz arazi verilmediğinden şikayet ettiler. Vali Bey arazi verildiğini fakat henüz verilen arazinin tahdit olunmadığını, fakat başlandığını söylüyor. Kendi fikrine henüz hane gösterilmemiş muhacirler de

³ Aynı eser; Cilt:1, s.21.

⁴ Mektubun orjinal metni için bkz.EK:1.

vardır. Ve bilhassa vilayetin kazalarında mesleksizlik yüzünden tehaddüs eden ahvalin daha feci olduğu oradan gelen muhacirler tarafından söylenmektedir. Ermeni emvali metruke bağlarının yerliler ve memurin elinde bulunmasından da şikayet olundu. Buradaki iskan müdürünün raporlarına itimaden yapılan muamelatın baştan nihayetine kadar şayanı itimad olmadığına hüküm olunabilir. Ankara'da Vekaletin umum muamelatını dinlediğim zaman çok memnun olmuştum. Meşhüdatım katiyen bunu tekzib edecek mahiyettedir. Bunlardan fazla Tokad İskan Müdürü'nün gözleri heman görmez, elleri titrek bir ihtiyar mütekaiddir. Adem-i vücudu vücudundan enfadır. Hiç olmazsa muhacirlerin ahvaliyle alâkadar olacak, kazaları dolaşacak faal bir iskan müdürüyetine acilen ihtiyaç vardır. Fakat bu memur bir iki güne kadar gelip işe başlamalıdır. Samsun mıntika müdürünün faal bir zat olduğu söyleniyor. Bizzat bu müdürün buraya gelip kazaları dolaşarak ifay-ı vazife etmesini emir buyurmanızı rica ederim. Müdür muavini Osman Bey müdüre vekaâlet edebilir. Bana verilen şikâyet istidalarını kaffesini gelecek olan müdür tarafından tedkik olunmak üzere burada Vali Bey'e bıraktım. İskan Vekâleti bütçesinde bu havaliye gönderilen muhacirinin iskanına kafi para yok mudur. İskan-ı muhacirin meselesinin Başvekil tarafından tedvir ve bütün heyet-i vekile alakadar olmak lazım gelirken, koskoca kadrolu bir vekalet yapmış olmaktadır hata vahimen meydandadır. Bu nokta-i nazardan bütün muhacirin vaziyeti şimdiden tedkik buyrulursa meclisin içtimainda ilk teklif bu vekaletin kadrosunun lağvı olacaktır.

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal⁵

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e ait ve Tokat'ta kaleme alınan bu mektup, O'nun ülke sorunlarıyla çok yakından ilgilendiğini ortaya koyan önemli bir belgedir. İlk defa yayımladığımız bu belge, Atatürk'ün Cumhuriyet dönemi yurt gezilerinin amaçlarını ortaya koymak bakımından da dikkat çekicidir. Bu belgeden de açıkça anlaşıldığına göre; O, sadece ülke sorunlarını tespit etmekle kalmakta, aynı zamanda sorunların çözümü için de somut öneriler ortaya koymaktadır. Bu, Atatürk'ün devlet adamlığı bakımından ne kadar üstün niteliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Kurtuluş savaşı ve sonraki dönem, O'nun devlet adamlığı özelliklerinin

⁵ Cumhuriyet Arş., Başbakanlık Özel Kalem Evrakı, K.No:40, D.No:237, B.No:17.

bütün yönleriyle ortaya çıktığı dönemlerdir.⁶ Büyük ve zor savaşın başarıyla sonuçlanması, barış görüşmelerinin tamamlanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan devrimlerin akla durgunluk verecek bir hızda gerçekleşmiş olmasına kadar her aşama, Büyük Atatürk'ün örnek devlet adamlığının çarpıcı örnekleriyle doludur.⁷

Başvekil İsmet Paşa, Atatürk'ün 24 Eylül 1924'te Tokat'ta kaleme aldığı ve Başvekalet'e hitaben yazdığı bu mektuba 4 gün sonra yanıt vermiş ve tespit edilen sorunların O'nun isteği doğrultusunda çözüme kavuşturulduğunu açık bir dille ifade etmiştir. Söz konusu mektubun yeni harflere çevrilmiş metni aşağıda verilmiştir.⁸

Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

C.26/27 Eylül 340. İmar Vekili'nin Samsun, Tokat ve Amasya havalisindeki teftişatı esnasında vâki olan meşhûdâtı üzerine basit şekilde köylü haneleri inşaası karargir olarak tarzı inşanın alakadar memurin-i mahalliye ile bi'l-istişare tesbit ve Samsun mıntıka müdürü ile Amasya ve Tokat Valilerine ve İskan Müdürlerine şifahen tebliğ edildiği ve lazım gelen havale ve nakdin de gönderildiği, aczi görülen Tokat müdürünün azlolunarak yerine diğerinin tayin edilmiş bulunduğu arz olunur. 28 Eylül 1340⁹

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Başbakan İsmet Paşa arasındaki bu karşılıklı mektuplaşma, devlet kurumları arasındaki uyumu ve devlet adamı olmanın gerektirdiği duyarlılığı ortaya koymak bakımından önemlidir. Atatürk döneminde çok kısa bir zamanda büyük atılımların gerçekleştirilmiş olmasının nedenlerinden birisi de bu olsa gerek.

⁶ M.Balçoğlu, "Atatürk'te Devlet Adamlığı Duyarlılığı", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt:XII, Sayı:35, s.595.

⁷ Bu konuda bkz:Niyazi Ahmet Banoğlu, Nükte Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, İst.1955; Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Cilt:I-II, Ankara 1966; F.Rıfki Atay, Çankaya, İstanbul 1984.

⁸ Mektubun orijinal metni için bkz.EK:2.

⁹ Aynı Arş., Aynı Yer, B.No:18.

EK-1 a

DEVLET ARŞİLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

تورکيه جمهوريتي

باسمه وکالت
قلم مخصوص مدیریتی
شماره

باسمه وکالت عنایتی

توقان
۹۹
۹۹
۹۹

توقانده بولونیه یغیم بر کونله لوقق کھوتک نینده سیمانه اریسی باغانه لاجیه
ایریمه باقینده شفق اولم . بوزاره لاجیه رفیق تویده . راجاره
هنوز واضح ویرلیمده شایسته اینیم وکی بدک اراضی ویرلیمده فقط هنوز برینه
ایضیک خدیب اولمیشی فقط بائولیمیشی سخیله یو . گندی خدیب هنوز خانه
کوشنطه صبر لاجاره وکورد . باغی صبر اولمیشی تقاضای کتبی بوزاره
تحت تدبیر اهولده و هاضم اولمیشی اورا دنه صبر لاجره لوققده سوریه کورد .
ایضیک امول متروکه باغی تریک بر لیمه و کوریم اللهه بولمیشی ده کتلیت
اولونده بوزاره کتلیت صبرینده ایورارینه ائتدو بائولیمه سلاطین
باشندن لایحه قدرتنامه ائتدو اولمیشی کتلیت اولمیشی اللهه ده وکالت
کلیت سلاطین دیقله دیکم زمانه صبر لاجره اولمیشی شهوراتیم قلمی بونی
تحت تدبیر صبرینده بوزاره لاجیه تقاضای کتبی بوزاره لاجره لوققده
هنوز کورم اولمیشی بوزاره لاجیه تقاضای کتبی بوزاره لاجره لوققده
اللهه . ایضیک لاجره لاجیه اهولیمه عذوقه دایر اولمیشی تقاضای

جواباً یازیلدیجی اورا نه ۱ جواب اولدیجی محرراتک تاریخ ونومروسونک دریمی دجا اولورد .

EK-1 b

تورکيه جمهوريتى

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

باسمہ وکالت
الم مخصوص مدبری
شدد

بھادو وکالت لاسی
دائریہ آفیس

کولامپوہ جیک فیلڈ برٹشہ مدیرتہ عاصمہ امتیاح وارد۔ فقط بھو مو
برایہ کونہ قدر کلمہ ایہہ باشومید۔ مسعود نقفہ مدیرتہ فیلڈ
ذات اولدیغی سیدہ بیغہ ایفان بویدرک بورایہ کلمہ قضاری دولتہ رص
ایضہ وظیفہ ایضہ اربوبیتری جائیدم مدیرتہ ساری فیلڈ سیدہ وکالت لاسی
بکاویرتہ حکایت استفساریند کافہ سی کلمہ اولان سیدہ فیلڈ ترقیہ اؤتورنہ
اونسہ ہزارہ ولایتہ برادیم۔ اعلمہ کلمہ بودیم سندہ بھو کلمہ
کونیزلہ راجونیک اعلمتہ کافہ پارہ بوشید۔ اعلمہ راجونیک سندہ
باسمہ وکالت لاسی و بونورہ کلمتہ وکالت لاسی اولکہ لازم یکرلہ
فوس نوم قادر اولکہ کلمتہ بیلکیمہ ایضہ ایضہ ایضہ ایضہ ایضہ
نظر اولکون بونہ راجونیک وکالت لاسی شریح ترقیہ بوشومہ کلمتہ ایضہ
ایضہ تکلیف بو وکالت لاسی وکالت لاسی ایضہ ایضہ ایضہ ایضہ

کیم بوشومہ کلمتہ ایضہ ایضہ

جو اباً یازیلدیجی اوراتہ ۱ جواب اولدیجی محرراتک تاریخ ونومرو سنک درجی رجا اولتور.

EK-2

RESULAYI VE KEMAL KÖRÜKLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

B1

توزکيه جمهوريتي

باسمہ رات
الم مخصوص مدبرین
معد

بِسْمِ جِهَادِ قَانِي مَعْنِي كَلِ بَاتِ مَعْنِي

۱۲

ع. ۱۲ التواضع اجماعاً و كينت حاسون اوفاد راجع هوليتي
تفتياني اتانسته واقعا اريو سوادا اونه بين بيبي تفتده كوين
قانه لري اتانست قازيني اوله رنه طنه اتانسا علاقه دار قاصريه عي
ابيه يوستانه تيبه ر حاسون تفتده صريده اجاسه و توفاد
والدينه و اسطاسه ييم رنه سقا حقا بينه ايريكه و لانه سطر حواله
رفقده كوندر لري و عجزى كور يسه توفاد صريده بلا غل اركه رنه
بينه و كينت تيبه اسطاسه يير زينو ~~تفتده حله لانه~~

عاس

۱۲

تاريخ ۱۲ / ۱۲ / ۱۹۲۲

جواباً بلزله حق اوداك ، جواب اولدي مي حدراتك تاريخ ونوموسنك دويمي دنجا اولور .

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu büyük önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk, gerek Kurtuluş Savaşı gerekse Cumhuriyet kurulduktan sonra bir çok defa yurt gezilerine çıkmış ve önemli hizmetlerde bulunmuştur. Amaçları ve gerçekleştikleri tarihlerine göre bu geziler iki başlık altında incelenebilir.

Kurtuluş Savaş yıllarında gerçekleştirilen gezilerin amacı, Türk ulusunu içinde bulunduğu kötü durumdan haberdar etmek ve kurtuluş çarelerini ortaya koyarak gerekli olan ulusal direnişi bir an önce örgütlemektir.

Cumhuriyet kurulduktan sonra gerçekleştirilen gezilerin amacı ise, kurduğu yeni cumhuriyetin işleyişini görmek, bire bir görüşmelerde bulunarak ülkenin ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve devrimlerin bir an önce benimsenmesini sağlayarak çağdaşlaşma sürecini hızlandırmak olarak özetlenebilir.

Bu yazıda, örnek devlet adamı olarak Mustafa Kemal Atatürk'ün bir yurt gezisinde yaptığı inceleme ve denetlemeler sonunda Ankara'da Başvekil İsmet Paşa'ya göndermiş olduğu bir mektubu ele alacağız. İlk defa yayımlanacak bu mektup ve İsmet Paşa'nın bu mektuba verdiği yanıt, Atatürk'ün örnek devlet adamlığını ve kurumlar arası uyumu ortaya koymak bakımından önemli belgelerdir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Cumhuriyet, Yurt, Gezi, Mektup, Başvekil, İsmet, Kurtuluş.

ABSTRACT

Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Republic of Turkey, the great leader, visited some parts of the country many times both during the war of independence and after the foundation of the Republic, performing important services. These travels can be studied in two sections.

The aim of Atatürk's travels during the war of Independence was to inform the Turkish Nation about the dramatic conditions in which the nation is and organise the national resistance required by explaining the ways of salvation.

The aim of Mustafa Kemal Atatürk's travels after the foundation of the Republic can be summarized as follows: To see how the Republic he founded operates; to meet the people in these places and find out what the needs are; to accelerate the process of being contemporary by having the reforms he introduced be adopted at once.

In this article, we will study a letter, which was written by Atatürk after examining and supervising during one of his travels in the country. This letter was sent to İsmet Paşa, the Prime Minister in Ankara. This letter which will be published for the first time and the letter written by İsmet Pasha as an answer are important documents in terms of revealing how an example for statesmen Atatürk presents and the harmony between between the institutions.

Key Words: Atatürk, Independence, Republic, Travels, Letter, Minister, İsmet, Republic.